

הסוגיא התשיעית – ידיעות מחלקות (עא ע"ב-עב ע"א)

- [1] **איתמר אבל שני זיתו חלב בהעלם אחר ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני – רבי יוחנן אמר חייב שתיים; וריש לקיש אמר אינו חייב אלא אחת.**¹ הלך א': מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם ידיעות מחלקות
- [2] **רבי יוחנן אמר חייב – "על חטאתו והביא"; וריש לקיש אמר פטור – "מחטאתו ונסלח לו".**² ביאור מחלוקת זו על פי מדרשי הכתובים
- [3] **וריש לקיש, הכתיב "על חטאתו והביא".** ההוא לאחר³ כפרה.
- [4] **ולרבי יוחנן, נמי הכתיב "מחטאתו ונסלח לו".** הכא במאי עסקינן? כגון שאכל כזית ומחצה ונודע לו על כזית וחזר ואכל כחצי זית אחר בהעלמו של שני, מהו דתימא ליצטרפו; קא משמע לן.
- [5] **אמר ליה רבינא לרב אשי: דאיתידע ליה קודם הפרשה פליגי, ובהא פליגי דמר סבר ידיעות מחלקות ומר סבר הפרשות מחלקות, אבל לאחר הפרשה מודי ליה ריש לקיש לרבי יוחנן דחייב שתיים; או דילמא דאיתידע ליה לאחר הפרשה פליגי, ובהא פליגי דמר סבר הפרשות מחלקות ומר סבר כפרות מחלקות, אבל קודם הפרשה מודי ליה רבי יוחנן לריש לקיש דאינו חייב אלא אחת; או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת.** שאלת רבינא וביאורה בידי תתם התלמוד
- [6] **אמר ליה⁴ מסתברא בין בזו ובין בזו מחלוקת, דאי סלקא דעתך קודם הפרשה פליגי, אבל לאחר הפרשה מודה ליה ריש לקיש לרבי יוחנן דחייב שתיים – אדמוקים ליה לקרא לאחר כפרה, לוקמיה לאחר הפרשה; ואי לאחר הפרשה פליגי, אבל קודם הפרשה מודה ליה רבי יוחנן לריש לקיש דאינו חייב אלא אחת – אדמוקי ליה לקרא בכזית ומחצה, לוקמיה קודם הפרשה.** הכרעת רב אשי וביאורה בידי תתם התלמוד
- [7] **ודילמא ספוקי מספקא ליה, ואם תימצי לומר קאמר – אם תימצי לומר קודם הפרשה פליגי, רבי יוחנן היכי מוקים ליה לקרא? בכזית ומחצה; ואם תימצי לומר לאחר הפרשה פליגי, ריש לקיש היכי מוקים ליה לקרא? לאחר כפרה.** דהיית הכרעת רב אשי בידי תתם התלמוד
- [8] **אמר עולא למאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה בעל חמש בעולות בשפחה חרופה⁵ אינו חייב אלא אחת.** הלך ב': שלש מסורות מא"י
- [9] **מתקיף לה רב המנונא: אלא מעתה בעל וחזר ובעל והפריש קרבן ואמר המתנינו לי עד שאבעול הכי נמי דאינו חייב אלא אחת?** קושיא על המסורת הראשונה
- [10] **אמר ליה: מעשה דלאחר הפרשה קאמרת; מעשה דלאחר הפרשה לא קאמינא.** תירוץ הקושיא בידי תתם התלמוד

1 וכן הוא בדפוס ובאוקספורד; במינכן (וכנראה גם בגניזה): "רבי יוחנן אמר חייב לקיש אמר פטור", כמו בסעיף 2 להלן; בוותיקן נוסח מעורב.
 2 כן הוא בכל הנסחים חוץ מאוקספורד, הגורס "חייב שתיים" ו"אינו חייב אלא אחת" כמו בסעיף 1 לעיל.
 3 בכל כ"י: "דאיתידע ליה לאחר" וכו'.
 4 "אמר ליה" חסר בפנים בוותיקן.
 5 באוקספורד נוסף: "ונודע לו על כל אחת ואחת".

[11] **כי אתא רב דימי אמר למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה בעל חמש בעילות בשפחה חרופה חייב על כל אחת ואחת.**

המסורת השניה,
ביאורה, הדיון
בה

[12] אמר ליה אביי: הרי חטאת דבעינן ידיעה בתחלה ופליגי רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש? אישתיק.

[13] אמר ליה⁶ דלמא במעשה דלאחר הפרשה קאמרת, וכדרב המנונא. אמר ליה אין.

[14] **כי אתא רבין אמר הכל מודים בשפחה חרופה והכל מודים בשפחה חרופה ומחלוקת בשפחה חרופה.**

המסורת
השלישית
וביאורה

[15] "הכל מודים בשפחה חרופה" דאינו חייב אלא אחת, כדעולא; "והכל מודים בשפחה חרופה" דחייב על כל אחת ואחת, כרב המנונא; "ומחלוקת בשפחה חרופה" למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה, ובפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש.

רש"י

וחזר ונודע לו לקמן בעי ליה אי קודם שהפריש קרבן על ידיעה ראשונה, וקסבר ידיעות מחלקות לחטאות ואף על פי שלא היתה ידיעה בין אכילה לאכילה, או לאחר הפרשה, וקסבר: הפרשות מחלקות. והא דאביי ורבא דאמרי לעיל ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כו' אלמא דחדא הוא דמייחייב, אי סבירא להו פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בקודם הפרשה – אינהו דאמור, כריש לקיש. אי נמי: סבירא להו דלאחר הפרשה פליגי, ואינהו דאמור, קודם הפרשה נודע על השני, ודברי הכל אין חלוקין לחטאות. על חטאתו והביא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא (ויקרא ד), משמע: על כל חטאת וחטאת יביא. מחטאתו ונסלח לו אפילו לא הביא אלא על מקצת חטאתו – ונסלח לו כולו. קא משמע לן כיון דהאי חצי זית עם זית קמא שייך בתר ידיעה קמייתא, (הוה) [והוה] כאילו נודע לו על הכל, דהא אי הוה מיייתי קרבן – הוה מיכפר בהדיה [דוית] בלא שום ידיעה, דפחות מכשיעור לא חשיב, אבל כוית לא מיכפר בלא ידיעה, הלכך, כי לא איתידע ליה בהדיא אלא זה אחר זה – הוה ידיעות מחלקות. דאיתידע ליה על השני קודם שהפריש קרבן על ידיעה הראשונה פליגי. אדמוקים לאחר כפרה כי פרכינן לעיל לריש לקיש: הא כתיב על חטאתו והביא, ואוקימנא שיטתיה דתלמודא בלאחר כפרה – לוקמא בלאחר הפרשה, אבל השתא דאוקימנא בלאחר כפרה – שמע מינה דפשיטא לבני הישיבה שסדרו הגמרא דלאחר הפרשה נמי פטר ריש לקיש. הכי גרסינן בספרים ישנים – ודילמא ספוקי מספקא להו ואם תמצא לומר קאמר, אם תמצא לומר קודם הפרשה פליגי ר' יוחנן היכי מוקי ליה לקרא בכזית ומחצה, אם תמצא לומר אחר הפרשה פליגי ריש לקיש היכי מוקי ליה לקרא בלאחר כפרה, והכי פירושא: ודילמא לבני תלמודא נמי מספקא להו פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש במאי כי היכי דמספקא ליה לדידי, אי בקודם אי בלאחר אי בתרווייהו, וכי פריך בעל התלמוד לר' יוחנן נמי והא כתיב מחטאתו ונסלח לו, ומשני ליה: בכזית ומחצה – בלשון אם תמצא לומר פריך ליה ומשני ליה, והכי קאמר: אי הוה פשיטא לן דלאחר הפרשה הוא דמחייב [ר' יוחנן תרתין]. אבל בקודם הפרשה מודה [לריש לקיש] – לא הוה קשיא לן מידי, דאוקימנא מחטאתו ונסלח לו בקודם הפרשה, אבל השתא קשיא לן אם תמצא לומר בהך בעיא דרבינא דבקודם הפרשה נמי פליגי, ואמר ר' יוחנן חייב שנים, ר' יוחנן היכי מוקי ליה לקרא דמחטאתו ונסלח לו, ושני ליה: בכזית ומחצה, והכי קמשני: אפילו אם תמצא לומר דקודם הפרשה לחודא פליגי, אי נמי בתרווייהו פליגי – איכא לאוקמא בכזית ומחצה. ולריש לקיש נמי, כי פריך ליה תלמודא, הכתיב על חטאתו והביא ושני ליה בעל התלמוד בלאחר כפרה – לעולם ספוקי מספקא ליה במאי פליגי, כלדידי, ובאם תמצא לומר פריך ומשני, והכי קאמר: אם תמצא לומר בלאחר הפרשה נמי פליגי, דבלאחר הפרשה פטר ליה בחד קרבן, דהשתא איכא לאוקמא לקרא דמחייב בלאחר הפרשה, ריש לקיש היאך מוקי ליה להאי קרא, כלומר: במאי מוקי ליה, ושני ליה: אפילו אם תמצא לומר בלאחר הפרשה פליגי, איכא לאוקמי בלאחר כפרה. ורוב התלמידים שגו בשיטה זו, ודימו דהאי דהיכי מוקי לה לקרא בכזית ומחצה, וחברו היכי מוקי ליה לקרא בלאחר כפרה, לשון קושיא הוא, ולפרושי – כמו מאי טעמא, והוצרכו לשבש את הספרים, ולמחוק הוי"ו דואם תמצא לומר קמא ולהגיה קאמרינן ולהגיה על קודם לאחר ועל לאחר קודם, ואין שיטת התלמוד כפי סוגייתם. למאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה פלוגתא דר' טרפון ור' עקיבא היא בכריתות בפרק דם שחיטה (כב ע"א): ר' עקיבא מחייב על ספק מעילות אשם תלוי, ופירושו: היו לפניו שתי חתיכות, אחד של קדש ואחד של חולין, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזו אכל – מביא אשם תלוי, ומודה ר' עקיבא שאינו מביא את מעילתו, כלומר: אינו משלם קרן והומש עד שיוודע לו, ויביא עמה אשם מעילות ודאי, כי היכי דאשם תלוי דשאר עבירות דספק כרת אינו מכפר כפרה גמורה, וכשיוודע לו דדאי חטא מביא חטאת – אף זה, כשיוודע לו יחזור ויביא אשם ודאי. ר' טרפון אומר: מה לזה מביא שתי אשמות? ולא דמי לאשם תלוי דספק חטאת, דהתם ספיקו – איל, ודאי – נקבה, הלכך, כי מתידע ליה – בעי לאתויי נקבה, אבל זה, ששניהם מין אחד, כדאמר התם שממין שמביא על הודע מביא על לא הודע, שזה איל וזה איל – יביא קרן והומש ויביא איל, ויאמר: אם ודאי מעלתי – זו מעילתי וזו אשמי, ואם ספק, שלא עתיד ספיקי להודע לי – אשם זה יהיה אשם תלוי, והקדש זה לנדבה, ולכי מתידע ליה – לא בעי לאתויי אשם אחרינא, אלמא: לא בעי ידיעה בתחילה באשם ודאי קודם הבאת כפרתו, דהא לא איתידע ליה כי אתייה, ומכפר עליה. אשם ודאי כל אשמות קרוין אשם ודאי, חוץ מאשם תלוי שהוא בא על לא הודע, והן שלשה הבאין על חטא: אשם מעילות, אשם גזילות, אשם שפחה חרופה. בעל חמש בעילות בשפחה חרופה בשוגג, ונודע לו בין כל אחת ואחת – אינו חייב אלא אחת, להכי נקט שפחה חרופה, משום דמביא קרבן אחד על עבירות הרבה, כדתנן בכריתות (ט ע"א): חמשה מביאין קרבן אחד על עבירות הרבה: הבא על השפחה ביאות הרבה וכו', וכי תנן מתניתין דנפטר בקרבן אחד – הני מילי במזיד, שהוא מן המביאים על המזיד כשוגג, דכתיב (ויקרא יט) בקורת תהיה. ומלקות בשוגג ליכא, וגבי מזיד רבי קרא דנפטר בקרבן אחד על ביאות הרבה, כדיליף התם, וכל שכן על ביאות שוגג הרבה בהעלם אחד, אבל שוגג ונודע לו בין ביאה לביאה, למאן דבעי ידיעה בתחלה באשם ודאי – חשיב הוא לחלק לאשמות כהבאת כפרה המחלקת לעושה מזיד, וצריך להביא על כל אחת

ואחת אליבא דר' יוחנן דאמר לעיל באוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו בשתי ידיעות – שמביא חטאת על כל אחת ואחת, דחשיבא ליה חילוק ידיעה כאילו הביא קרבן בין ידיעה לידיעה, הכא נמי, חשיב חילוק ידיעה כאילו הביא קרבן בין ביאה לביאה, ואשמעינן עולא דלמאן דלא בעי ידיעה באשם בתחלה, אינה חשובה לחלק בינתים ואינו חייב אלא אחת, דכיון דלא חשיבא ליה ידיעה – לא מחלקת. והא מילתא דעולא נקט לה הכא משום דרב דימי דאיירי עלה, ופרכינן עלה מפלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש. המתינו שלא תקריבוהו עד שאבעול עוד. **כי אתא רב דימי לא פליג אדעולא**, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא. **חייב על כל אחת ואחת** קא סלקא דעתך השתא לרב דימי הא דתנן הבא על השפחה ביאות הרבה אינו חייב אלא אחת – הני מילי מזיד, אי נמי שוגג בהעלם אחד, אבל שוגג ונודע לו בינתים, למאן דחשיבא ליה ידיעה באשם – מחלקת, ואפילו לריש לקיש. והרי חטאת דבעי ידיעה בתחלה שאם הביא חטאתו קודם שנודע לו החטא אינה מכפרת, דכתיב (ויקרא ד) או הודע אליו והביא. ופליגי ר' יוחנן וריש לקיש וקאמר ריש לקיש דאין ידיעות מחלקות להתחייב בשתים על שני זיתי חלב בהעלם אחד, אלמא לא חשיבא ליה חילוק ידיעה כחילוק כפרה, וגבי שפחה חרופה, בידיעות שבין ביאה לביאה – לאו כהבאת קרבן חשיבי לחלק, וכי היכי דבמזיד דידיה מביא אחת על כולן, הכא נמי – מביא אחת על כולן, ולא דמי לידיעות שבין אכילת חלב לאכילת חלב שמחלקות לדברי הכל, דהתם חיובי אשגגות הוא, וכיון שיש ידיעה בינתים – הויין ליה שתי שגגות. **אמר ליה אבוי דילמא** הא דפשטת למאן דבעי ידיעה חייב, ואפילו לריש לקיש. **במעשה דלאחר הפרשה קאמרת** וכאתקפתא דרב המנונא דלעיל, אבל בידיעה דקודם, אפילו לר' עקיבא – פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש היא, לר' יוחנן דחשיבא ליה ידיעה לחלק באכילת חלב, אפילו שתי אכילות שנאכלו בהעלם אחד – הכא נמי מחלקת, וריש לקיש דאמר התם לא מחלקת – הכא נמי אפילו דבין ביאה לביאה לא מחלקת, דבין ביאה לביאה דהכא כשתי אכילות דחלב בהעלם אחד ונודע לו על כל אחד ואחד לבדו דמיא. **הכל מודים** ר' יוחנן וריש לקיש בשפחה חרופה, דיש חילוק. **והכל מודים** בה דאין חילוק. **ומחלוקת** שניהם בה, דלר' יוחנן יש חילוק, ולריש לקיש אין חילוק, וכולהו מפרש להו. **כדעולא** למאן דלא בעי ידיעה בתחלה, דאפילו ר' יוחנן מודה דלר' טרפון לא חשיבא ידיעה לחלק, וכי אמר ר' יוחנן ידיעות מחלקות, ואפילו בין שתים הנעשות בהעלם אחד – הני מילי בחטאת, דחשיב ידיעה דילה. **והכל מודים** ואפילו ריש לקיש, דיש חילוק ואפילו לר' טרפון – כגון בביאה שלאחר הפרשה כדרב המנונא. **ומחלוקת** דר' יוחנן וריש לקיש בשפחה חרופה, ואליבא דמאן דחשיבא ליה ידיעה דאשם לר' יוחנן, דאמר ידיעת חטאת הואיל וחשיבא היא – מחלקת, אפילו חטאת דהעלם אחד, הכא נמי – מחלקת בין דהעלם אחד בין דשתי העלמות, ולריש לקיש, דאמר ידיעה דחטאת, אף על גב דחשיבא לא מחלקת עבירות דהעלם אחד – הכא, אפילו דשתי העלמות לא מחלקת, וכדפרישית.

מסורת התלמוד

[1] **איתמר אכל** וכו' מחלוקת רבי יוחנן ורבי יוסי ירושלמי הוריות ג ג, מז ע"ב. [2] **על חטאתו והביא** עיין ויקרא ד ג-ד, כה, לה; **מחטאתו ונסלח לו ויקרא ד כו**. [3] **וריש לקיש** [...] **ההוא לאחר כפרה** שיטת ריש לקיש במחלוקת עם רבי יוחנן: ירושלמי הוריות ג ג, מז ע"ב. [5] **לאחר הפרשה** עיין [9-10] להלן. [6] **בין בזו ובין בזו מחלוקת** סוכה ד ע"ב; כתובות נו ע"א; סנהדרין כד ע"א-ע"ב; עבודה זרה סח ע"א. [8, 11] **מאן דאמר אשם ודאי בעי/לא בעי ידיעה בתחילה** עיין משנה כריתות ה ב שיטות רבי עקיבא ורבי טרפון לעומת שיטת חכמים; **אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחלה** בבלי כריתות כב ע"ב. **בעי/לא בעי ידיעה בתחילה** (בהקשר של קורבן עולה ויורד) עיין בבלי שבועות יד ע"ב, יט ע"ב; כריתות יט ע"א; **ידיעה בתחלה** (תמיד בהקשר של טומאת מקדש וקודשיו ותמיד בניגוד ל"ידיעה בסוף") עיין משנה שבועות א ב-ה; תוספתא שם א א, עמ' 445; ספרא דיבורא דחובה פרק יב יא; שם אחרי מות פרק ד ד; שם פרק ה א-ו; ירושלמי שבועות א ב, לב ע"ד; א ג, לג ע"א; א ד, לד ע"א; שם הוריות א א, מה ע"ד; ב ה, מז ע"ד; בבלי שבועות ד ע"א, ה ע"א, ז ע"ב, ח ע"א, ח ע"ב, ט ע"א, י ע"א. **בעל חמש בעילות** [...] **אינו חייב אלא אחת** עיין משנה כריתות ב ג; תוספתא שם א טז, עמ' 562; ספרא קדושים פרק ה ז; בבלי כריתות ט ע"א. [11] **בעל חמש** [...] **חייב על כל אחת ואחת** עיין בבלי כריתות ט סע"א.

ביאור החלק הראשון [1-7]

מבוא

האוכל שני זיתי חלב בהיעלם אחד מביא קרבן חטאת אחד, ומתכפר על שניהם כאחד. במה דברים אמורים? כשנודע לו על שניהם בבת אחת קודם שהביא קרבנו; אבל אם נודע לו על אחד מהם ושוב נודע לו על השני קודם שהביא קרבנו על הראשון, באנו למחלוקת רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש [1]. לפי רבי יוחנן חייב אדם במקרה כזה להביא קרבן נוסף על הכזית השני, ולפי רבי שמעון בן לקיש מכפר הקרבן המובא על הכזית הראשון גם על השני. אמנם רבינא שאל את רב אשי [5] אם עשויה העת שבה נודע לו על הכזית השני – קודם או אחר שהפריש את קרבנו על הראשון – להשפיע על מחלוקת זו. אולם רב אשי השיב לו [6] "בין בוז ובין בוז מחלוקת", כלומר כל זמן שנודע לו על הכזית השני קודם שהקריב את קרבנו על הראשון, עומדת המחלוקת בעינה: רבי יוחנן אומר שחייב שתיים, וריש לקיש אומר שאינו חייב אלא אחת.

מה הדין במקרה שבו נודע לו על השני לאחר שהקריב את קרבנו על הראשון? לפי דברי סתם התלמוד בפיסקא [3] (ושוב ב[5-6]) סבור ריש לקיש שהוא חייב להביא קרבן נוסף. לא צוין במפורש בסוגיא – לא בדברי האמוראים ולא בדברי סתם התלמוד – מהי עמדתו של רבי יוחנן במקרה זה. אמנם רבינו חננאל סבור שמשמע ממהלך הדיון שרבי יוחנן מודה לריש לקיש במקרה זה,⁷ וכן פירש רש"י.⁸ אולם לפי מסקנה זו עומדת שיטתם המוסכמת של רבי יוחנן וריש לקיש בסוגיא זו בסתירה לשיטתם המוסכמת של רבא ואבבי בסוגיא הקודמת. בעקבות סתירה זו הכריע רבינו חננאל להלכה נגד דברי רבי יוחנן וריש לקיש, אבל רק בדין "נודע לו השני לאחר כפרה דראשון",⁹ וכן פסק הרמב"ם.¹⁰

7 כתב ר"ח: "והא דרב אשי ורבינא לא מוכחא בהדיא במאי פליגי, מיהו, סוגיא דשמעתא, לדברי הכל, לאחר כפרה דראשון נודע לו השני, צריך חטאת שניה."

8 פירש רש"י (עב ע"א ד"ה בעל ה' בעילות): "וצריך להביא על כל אחת ואחת, אליבא דר' יוחנן דאמר לעיל באוכל שני זיתי חלב בהיעלם אחד ונודע לו בשתי ידיעות שמביא חטאת על כל אחת ואחת, דחשיבא ליה חילוק ידיעה כאילו הביא קרבן בין ידיעה לידיעה", כלומר פשיטא לרבי יוחנן שאם נודע לו על השני לאחר שהקריב קרבנו, שחייב להביא על כל אחת ואחת, והחידוש הוא בכך שהידיעה המביאה לידי חיוב חטאת מחלקת כאילו הביא קרבן ממש.

9 הנה דברי רבינו חננאל במלואם: "והא דרב אשי ורבינא לא מוכחא בהדיא במאי פליגי. מיהו, סוגיא דשמעתא, לדברי הכל, לאחר כפרה דראשון נודע לו השני, צריך חטאת שניה. והא סברא דרבה ואבבי בגרירה, פליגא אתרווייהו. דהא אוקימנא דלתרווייהו, לר' יוחנן ולר', כשנודע לו לאחר שנתכפר על הראשון, צריך חטאת שניה. ורבה אמר: אכל ב' זיתי חלב בהיעלם אחד ונודע לו על אחד מהן, חזר ואכל כזית אחד בהיעלמו של שני, הביא קרבן על הראשון – ראשון ושני מתכפר. הוה דאי אם נודע לו על השני אחר שנתכפר על הראשון, אינו חייב על השני קרבן אחר, שכבר נתכפר בגרירה עם הראשון, ודאבבי עדיפא מדרבא, וקיי"ל כוותיהו דאינהו בתראי."

10 פסק הרמב"ם בהלכות שגגות ו יא: "אכל שני זיתי חלב בהיעלם אחת ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כזית אחר בהיעלמו של שני והביא חטאת על הראשון, ראשון ושני מתכפרין אבל שלישי לא נתכפר, אלא כשנודע לו עליו יביא חטאת אחרת; הביא חטאת על השלישי, שלישי ושני מתכפרין, ששניהם בהיעלם אחת, וראשון לא נתכפר בחטאת זו; הביא חטאת על האמצעי, שלשתן מתכפרין, מפני שהראשון והשלישי בהיעלמו של האמצעי, וכשנודע לו על הראשון ועל השלישי אין צריך להביא חטאת אחרת." מדברים אלו ("כשנודע לו...") ברור שהוא פירש כמו רבינו חננאל, שרבא ואבבי סבורים שאין הכפרה שהביא בין ידיעה לידיעה מחלקת, אלא אם נתכפר מקצת החטא שהוא בהיעלם אחד, נתכפר כולו. על סמך קביעה זו הוא פסק כרבי יוחנן במחלוקת עם ריש לקיש שדווקא ידיעות והפרשות מחלקות, אבל לא כפרות (שם ט): "האוכל כזית חלב וכזית חלב בהיעלם אחת ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני, מביא שתי חטאות, שהידיעות מחלקות, ואע"פ שעדיין לא הפריש הקרבן. אבל אם נודע לו על שניהן כאחת, מביא חטאת אחת. וכן יראה לי שהוא הדין בבעילות". מכיון שהרמב"ם פסק שידיעות והפרשות מחלקות ואילו כפרה אינה מחלקת, ברור שהוא לא ראה כל קשר מושגי בין שני העניינים, כפי שנציע על פי ירושלמי הוריות.

רש"י לעומת זאת, קיבל את פרשנות רבינא ורב אשי לדברי רבי יוחנן, והעמיד את דברי רבא ואבבי בהתאם (עא ע"ב ד"ה וחזר ונודע לו): "לקמן בעי ליה אי קודם שהפריש קרבן על ידיעה ראשונה, וקסבר ידיעות מחלקות לחטאות ואף על פי שלא היתה ידיעה בין אכילה לאכילה, או לאחר הפרשה, וקסבר: הפרשות מחלקות, והא דאבבי ורבא דאמרי לעיל ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כו', אלמא דחדא הוא דמיחייב, אי סבירא להו פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בקודם הפרשה – אינהו דאמור כריש לקיש, אי נמי: סבירא להו דלאחר הפרשה פליגי, ואינהו דאמור קודם הפרשה נודע על השני, דברי הכל אין חלוקין לחטאות."

בהמשך נביא ראייה מן הירושלמי במסכת הוריות שרבי יוחנן אינו מודה לרבי שמעון בן לקיש בשאלה זו, ונפרש את הסוגיא כולה לפי הנחה זו. לפי דרכנו בסוגיא, המחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש מחלוקת כפולה היא: (א) רבי יוחנן סבור שאם נודע לאדם על הכזית השני קודם שהקריב את קרבנו, הוא חייב בשתי חטאות, שהרי "ידיעות מחלקות", וריש לקיש חולק ואומר שאינו חייב אלא אחת, משום שאין "ידיעות מחלקות"; (ב) רבי יוחנן סבור שאם נודע לו על הכזית השני לאחר שהקריב את קרבנו, אינו חייב להביא קרבן שני, משום ש"נתכפר מקצת החטא כולו", וריש לקיש חולק ואומר שחייב להביא קרבן שני על הכזית השני משום ש"נתכפר מקצת החטא לא נתכפר כולו".

שתי מחלוקות בירושלמי הוריות

כפי שציינתי בהקדמה לסוגיא ח, המחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש, העומדת בראש סוגייתנו, מקבילה למחלוקת הנמצאת בירושלמי הוריות ג ג, מז ע"ב:

סוגייתנו [1]	ירושלמי הוריות ג ג, מז ע"ב
	היו לפניו שלשה;
איתמר: אבל שני זיתי חלב בהעלם אחד	אכל את הראשון ולא נתוודע לו; שני בעלימו של ראשון;
ונודע לו על הראשון	נתוודע לו על הראשון
	ולא נתוודע לו על השני; שלישי בהעלימו של שני,
וחזר ונודע לו על השני –	ואחר כך נתוודע לו על כולהם,
רבי יוחנן אמר: חייב שתיים;	רבי יוחנן אמר: חייב על הראשון ועל השני ופטור על השלישי.
וריש לקיש אמר: אינו חייב אלא אחת.	אמר רבי יוסי: שני לדעתו הדבר תלוי – רצה מתכפר לו על הראשון, רצה מתכפר לו על השלישי.

כפי שביארתי שם, מורכבת מחלוקת זו בירושלמי משני עניינים. היסוד העוסק בצירוף הכזית האמצעי לראשון או לשלישי זכה לדיון בסוגיא ח.¹¹ היסוד השני הוא "ידיעות מחלקות" (כלשון סתם התלמוד בסוגייתנו), והוא הנושא העומד לדיון בחלקה הראשון של סוגייתנו. בירושלמי אומר רבי יוחנן שאין הקרבן שהביא אדם על הכזית הראשון מכפר על השני, כנראה משום שנודע לו עליהם בזה אחר זה, והיינו "ידיעות מחלקות" של הבבלי. לרבי יוסי בירושלמי, כשם שניתן לכפר על השלישי והשני בקרבן אחד כך ניתן גם לכפר על הראשון והשני בקרבן אחד, כנראה משום שנאכלו הראשון והשני בהיעלם אחד, ואין העובדה שנודע לו עליהם בזה אחר זה מעלה או מורידה. נתברר ששיטת רבי יוחנן בירושלמי תואמת את עמדתו בבבלי. גם שיטת רבי יוסי במחלוקת זו בירושלמי תואמת את עמדת ריש לקיש במימרא הראשונה בסוגיית הבבלי.

כאמור, הובאה בבבלי שיטה אחרונה זו על שמו של ריש לקיש, וכן ייחסו בבבלי לריש לקיש עמדה אחרת, "כפרות מחלקות", שלא מצאנו לה זכר במחלוקת רבי יוסי ורבי יוחנן בירושלמי. דומני ששתי עובדות אלו קשורות זו בזו, וכן קשורות הן למחלוקת אחרת בירושלמי הוריות שם:

11 עיין בהקדמה ב שם בהשוואה בין שיטת רבי יוסי בירושלמי לבין שיטת רבא ב – [2].

אכל שלשה זיתים וסבור שהן שנים – הפריש חטאת אחת¹² כפר דר' יוחנן אמ: נתכפר מקצת החט נתכפר¹³ כולו. רבי שמעון בן לקיש אמ: נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו.

במחלוקת זו סבור רבי שמעון בן לקיש שאם אין לאדם ידיעה על חלק מחטאו בשעה שכיפר הקרבן על חלק אחר שנודע לו עליו, אין הקרבן מכפר אלא על החלק שעליו נודע לו, וכאשר ייודע לו על השאר יתחייב להביא קרבן נוסף – והיינו שיטת "כפרה מחלקת" של סוגיית הבבלי שייחסו (בצדק) לריש לקיש¹⁴. אולם בניגוד לפירושי רש"י ורבינו חננאל חולק כאן רבי יוחנן בעניין זה על ריש לקיש במפורש, וסבור שאין האדם חייב להביא קרבן אחר, שהרי "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו"¹⁵. אדרבה, משמע מדברי הירושלמי שהמחלוקת בעניין "ידיעות מחלקות" והמחלוקת בעניין "כפרות מחלקות" נפרדות, ללא שום קשר ספרותי או מושגי ביניהן.¹⁶

מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש במסורת הבבלי

בסוגיית הבבלי יוחסו שתי המחלוקות שהבאנו מירושלמי הוריות לרבי יוחנן ולרבי שמעון בן לקיש. בסוגייתנו [1] סבור רבי יוחנן שידיעות מחלקות, בהתאם לדעתו בירושלמי הוריות. בבבלי חולק עליו ריש לקיש בזה, ועמדה זו תואמת את עמדת רבי יוסי בירושלמי הוריות. בירושלמי הוריות סבור ריש לקיש שאם "נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו", וגם בסוגייתנו [3] ייחסו לו דעה זו ("הוא לאחר כפרה"). אמנם, בבבלי לא ייחסו לרבי יוחנן את דעתו בירושלמי הוריות במפורש ("נתכפר מקצת החט נתכפר כולו"), אבל אין דבר בסוגיא הסותר את ההנחה שהוא חולק על ריש לקיש בעניין זה. לפי הדיון הראשון בסוגיא [2-4] נעוץ יסוד המחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש בפרשנויות מתחרות לאותם שני פסוקים: רבי יוחנן דרש "על חטאתו והביא"¹⁷, שמשמעו שהוא מביא חטאת על כל כזית וכזית, לגבי מי שנודע לו על הכזית השני קודם שהביא את כפרתו (= "ידיעות מחלקות"); ואילו ריש לקיש דרש "על חטאתו והביא" לגבי מי שנודע לו על הכזית השני לאחר שהביא את כפרתו (= "נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו"). ריש לקיש דרש "מחטאתו ונסלח לו", שמשמעו שדיי לו לאדם בחטאת אחת על שני זיתי חלב, לגבי מי שנודע לו על הכזית השני קודם שהביא את כפרתו (= "אין ידיעות מחלקות"); ואילו רבי יוחנן דרש "מחטאתו ונסלח לו" לגבי מי שאכל "כזית ומחצה". נתברר שלפי הדיון הראשון, שיטתו של ריש לקיש, "נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו", היא חידוש שדרש ריש לקיש מן הפסוק "על חטאתו

12 ראה מהדורת זוסמן, עמ' 1422. אמנם יש ספק מסוים בנוגע למחלוקת זו, שהרי בתיאור המקרה נאמר "הפריש חטאת" ואילו בלשון המחלוקת עצמו "נתכפר", דהיינו הביא קרבנו. וכן יש מקום לחשוב שבשלב כלשהו בתולדות סוגייתנו התייחסה שאלת רבינא [5] אם "קודם הפרשה" או "לאחר הפרשה" נחלקו לספק זה, וכן תשובת רב אשי הפסקנית [6] נסמכה על לשון ההלכה ("נתכפר"). אולם בניסוחה הנוכחי, הן ברובד האמוראי הן במשולב עם דברי סתם התלמוד, אין שאלת רבינא מתפרשת אלא כמוסבת על המימרא הראשונה בסוגיית הבבלי. בהמשך הדיון נפרש את המחלוקת בירושלמי כאילו אמרו בתיאור המקרה "הפריש חטאת והקריבה", ובהתאם ללשון המחלוקת, "נתכפר מקצת החט", והיינו "לאחר כפרה" של פוסקא [3] בסוגייתנו.

13 בכתב יד ליידין בטעות: "לא נתכפר", ונמשך קו על המילה "לא" כסימן למחיקה.

14 אמנם שיטה זו מיוחסת לריש לקיש רק על ידי בעל סתם התלמוד. אולם ייחוס זה משקף קרוב לוודאי מסורת קדומה מארץ ישראל. ואין בכך כל תמיהה, שהרי ההבחנה בין דברי סתם לבין דברי אמוראים הינה הבחנה ספרותית ולא היסטורית. הרבה פעמים כוללים דברי סתם התלמוד – שזכו לקביעה ספרותית בלשון הסוגיא בשלב מאוחר יחסית – חומר קדום בהרבה.

15 עיין בסוגיא ח לעיל, הערות 14, 15. תירוץ הכסף משנה אליבא דריטב"א קשה לא רק בשל הדמיון בין המקרים של מימרת רבא ומימרת רבי יוחנן כאמור שם אלא גם משום שבמסורת הבבלי, כפי שיתבאר מיד, צורפו כאן שתי המחלוקות, ובוודאי אין זה אפשרי לומר שבאחד היתה אכילה אחת ובשנייה שתיים. הצעתנו כאן שאין דברי רבי יוחנן כפשוטם סותרים את דברי רבא לעיל מתחזקת מן העובדה (שצוינה שם) שעורך סוגיא ח השמיט מדברי רבא את הידיעה האחרונה שנוכרה במימרא הירושלמית המקורית, ומכאן שאינו סבור שכפרה מחלקת. אולם עיין בדיוק מדברי רבא בסוף הערה 15 שם, והשווה דברי ר"ח ורמב"ם בהערות 9, 10 לעיל.

16 ואכן, השאלה אם הודעת שני חטאים בזמנים שונים יוצרת שני חיובי קרבן ("ידיעות מחלקות") אינה תלויה בהכרח בשאלה אם כפרה שהביא אדם על חטא שרק על חלק ממנו נודע לו מכפרת על כל החטא כולו או רק על החלק שעליו נודע לו. ועיין במה שאמרנו על שיטת הרמב"ם בהערה 10 לעיל.

17 הצירוף "על חטאתו והביא" אינו מופיע בצורתו בתורה, והוא בוודאי משקף קיצור לשון התורה, כפי הרגיל בדברי חז"ל. עיין למשל ספרא דבורא החובה פרק י א ופרק כא ב, ששם: "או הודע אליו חטאתו והביא", והוא קיצור של "או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא". אם נכונה הגירסא "על חטאתו והביא" ואם אמורים מרכיבי הקיצור להופיע בתורה כסדרם, אולי הכוונה היא לויקרא ד ג-ד; ואם באים המרכיבים שלא כסדרם, אולי הכוונה היא לויקרא ד כח (כפי שמשמע מפירוש רש"י). אם נכונה הגירסא הקצרה בכתב יד קמברידג' ("על חטאתו"), אולי הכוונה היא לויקרא ד לה ("וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו"), המקביל במדויק לפסוק שהובא כראיה לריש לקיש, ד כו ("וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו").

והביא, ואילו רבי יוחנן דרש מפסוק זה הלכה אחרת, "ידיעות מחלקות". לא ניתן אפוא להסיק מדיון זה שרבי יוחנן מודה לריש לקיש ש"כפרות מחלקות" אלא אם כן מניחים מראש שמי שמאמץ את עקרון "ידיעות מחלקות" מוכרח לאמץ גם את עקרון "כפרות מחלקות". אולם הנחה זו נסתרת במפורש על ידי דברי רבי יוחנן בירושלמי הוריות שהובאו לעיל.

מימרות רבינא ורב אשי ופרשנות סתם התלמוד

בדיון השני על מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש [5-7] אין הגבולות בין דברי האמוראים לבין דברי סתם התלמוד ברורים.¹⁸ ועוד יש סימנים לכך שישנם רבדים שונים בדברי סתם התלמוד עצמם. נתחיל בדברי האמוראים.

מצאנו מספר פעמים בתלמוד ששאלו אם יש להעמיד מחלוקת מסוימת באוקימתא מיוחדת או אם "בין בזו ובין בזו מחלוקת" (עיין במסורת התלמוד ל-[6]). בכל המקרים מציינת השאלה את האוקימתות בלבד, ללא תוספת הסבר. לכן סביר מאוד לומר שדברי רבינא היו כדלהן:

אמר ליה רבינא לרב אשי: דאיתידע ליה קודם הפרשה פליגי, או דילמא דאיתידע ליה לאחר הפרשה פליגי, או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת?

אולם גם לאחר שהפרדנו את דברי רבינא מדברי סתם התלמוד לא התקדמנו הרבה, שהרי בצורתם הנוכחית¹⁹ מתפרשים דבריו קרוב לוודאי בדרכו של בעל סתם התלמוד. אם שאל רבינא "דאיתידע ליה קודם הפרשה פליגי או דילמא דאיתידע ליה לאחר הפרשה פליגי", הכוונה באוקימתא הראשונה היא שנחלקו "קודם הפרשה", ואילו "לאחר הפרשה" מודה ריש לקיש לרבי יוחנן;²⁰ וכן באוקימתא האחרונה, שנחלקו "לאחר הפרשה", ואילו "קודם הפרשה" מודה רבי יוחנן לריש לקיש – והיינו (פחות או יותר) פירושו של בעל סתם התלמוד. לפי דרכנו בפירוש הסוגיא חשוב להדגיש שגם רבינא גם בעל סתם התלמוד התייחסו רק לשאלת צמצום המחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש קודם הכפרה, ולשאלת עמדת רבי יוחנן כשנודע לאדם לאחר שהקריב את קרבנו, לא נכנסו כלל.

בנוסף הפנים של הסוגיא לעיל ייחסנו לרב אשי עצמו רק את המילים "מסתברא בין בזו ובין בזו מחלוקת",²¹ כאשר שאר [6] הוא מדברי סתם התלמוד. סתם התלמוד נימק את הכרעת רב אשי באמצעות דיוקי לשונות הדרשות בפסקאות [2-4] לעיל. על ידי בידוד דברי רב אשי מדברי סתם הרווחנו את האפשרות שתשובתו הפסקנית של רב אשי משקפת את ההכרעה העניינית, שאין בכוח הפרשת הקרבן כדי לשנות את דעותיהם של רבי יוחנן וריש לקיש במחלוקתם. רבי יוחנן מחזיק בדעתו שידיעות מחלקות, בין לפני הפרשה בין אחריה; ריש לקיש מחזיק בדעתו שרק כפרות מחלקות, וכל זמן שנודע לאדם קודם הכפרה, אינו חייב אלא אחת.

בעל סתם התלמוד ב-[6] מכיר את לשונות הדרשות ב-[2-4] בצורתם הנוכחית, ומניח שדרשות אלו משקפות את עמדות האמוראים עצמם. לעומת זאת מטיל בעל סתם התלמוד ב-[7] ("ודילמא ספוקי מספקא ליה") ספק באמינות דרשות אלו, וסבור שמי שניסח אותן לא הכיר את עמדות האמוראים על בורין ("ואם תימצי לומר קאמר"). לכן ייתכן מאוד שבעל התלמוד ב-[7] אינו בעל סתם התלמוד ב-[6], ומאוחר לו.²²

18 השווה דברינו כאן, המיוסדים ברובם על הערותיו של מורי פרופ' פרידמן, לדברי הלבני, עמ' רז – רח.
 19 יש לי ספק אם דרך הפרדת דברי ההסבר מגרעין דברי האמורא הגענו באמת לצורתם המקורית של דברי רבינא, שהרי בכל המקרים שצוינו במסורת התלמוד ל-[6], לשאלה שתי צלעות בלבד, כאשר שתי הצלעות הן בעברית ("באוקימתא פלונית מחלוקת, אבל באוקימתא אלמונית לא; או דילמא בין בזו ובזו מחלוקת"); ואילו אצלנו לשאלה שלוש צלעות, כאשר השתיים הראשונות בארמית, ורק השלישית בעברית.
 20 יש מקום לשאול מה הביא את רבינא לחשוב שעתיו הידועה, לפני או אחרי "הפרשה", עשוי להשפיע על דעת רבי יוחנן וריש לקיש במחלוקתם. אולי הכיר רבינא את דברי רב המנוגא ב-[9] להלן. ועיין בהערה 12 לעיל.
 21 גם קביעה זו היא על פי הערותיו של פרופ' פרידמן, והוא ציין שם למאמרו "על דרך חקר הסוגיא", עמ' 295, פסקא 4, ולספרו תלמוד ערוך, כרך הפירושים, עמ' 258, הערה 46. גם כאן השווה את דברי הלבני הנ"ל.
 22 על פי הערותיו של פרופ' פרידמן.

ביאור החלק השני [8-15]

מבוא

הפירוש שנציע להלן לחלקה השני של סוגייתנו אינו יוצא מגדר "אולי ואפשר". נתרבו הספקות לגבי שאלות יסוד בהבנת המימרות ודברי התלמוד כאן. אני מקווה שבאמצעות פירוש חלקי זה נוכל לפחות להבהיר את עיקרי השאלות והבעיות הכרוכות בהבנת חלקה השני של הסוגיא למרות שאין בידנו להכריע סופית בשאלות רבות או להציע פתרונות לכל הבעיות.

מימרות עולא, רב דימי ורבין

לפנינו לכאורה סדרה של שלוש מימרות שהגיעו לבבלי בידי הנחותי (עולא, רב דימי ורבין). על פי רוב באות מימרות כאלו בעברית ומוסרות או מוסבות על דברי רבותינו שבארץ ישראל, ובמיוחד רבי יוחנן וחבריו. אמנם יש שהן באות גם בלשון ארמי ולא כהמשך ישיר לתורה הבאה מארץ ישראל. אולם דבר רחוק הוא שיפתחו עולא ורב דימי את דבריהם במילים "למאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה" ו"למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחילה" כאשר מילים אלו מתייחסות ישירות לדברי רבא בכריתות כב ע"ב: "מדברי שניהם נלמד אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה". לכן נראה לי שלשונות אלו הם הוספות של דברי סתם התלמוד בדברי האמוראים, ואילו דברי הנחותי עצמם (וכן דברי רב המנוא) באו כולם בעברית, ושאר המילים בחלקה השני של הסוגיא הן ברובן ביאור דבריהם בידי בעל סתם התלמוד.

והנה לפי הנחה זו אכן נראים דברי נחותי אלה כמוסבים על דברי רבי יוחנן, אבל דברי רבי יוחנן אלה נמצאים לפנינו במסכת כריתות ט ע"א:

מתני'. אלו מביאין על הזדון כשוגג: הבא על שפחה [...] אלו מביאין קרבן אחד על עבירות הרבה. קתני הבא על שפחה, ביאות הרבה מנלן? דת"ר: וכפר עליו הכהן באיל האשם על חטאתו אשר חטא, מלמד שמביא קרבן אחד על עבירות הרבה, באיל האשם ונסלח לו מחטאתו אשר חטא, לעשות מזיד כשוגג. והא קרא כי כתיב במזיד כתיב! אלא אימא: לעשות שוגג כמזיד.

בעא מיניה רבי חנינא טירתאה²³ מר' יוחנן: הבא על חמש שפחות חרופות בהעלם אחת, מהו? חייב על כל אחת ואחת, או אינו חייב אלא אחת? אמר ליה: חייב על כל אחת ואחת. מאי שנא מחמש העלמות בשפחה אחת? א"ל: אין שפחה אחת גופין מוחלקין, חמש שפחות גופין מוחלקין.

עולה מדברי רבי יוחנן אלו שאם בעל אדם חמש בעילות בשפחה חרופה אחת בחמישה היעלמים, שאינו חייב אלא חטאת אחת. נראה אפוא שהרובד האמוראי של סוגייתנו מוסב על דיון זה בין רבי חנינא טירתאה לר' יוחנן.²⁴ הנה דברי הנחותי בסוגייתנו (כולל קושיית רב המנוא):

[א] אמר עולא: בעל חמש בעילות בשפחה חרופה – אינו חייב אלא אחת; מתקיף לה רב המנוא: אלא מעתה בעל וחזר ובעל והפריש קרבן ואמר המתינו לי עד שאבעול, אינו חייב אלא אחת!
[ב] כי אתא רב דימי, אמר: בעל חמש בעילות בשפחה חרופה – חייב על כל אחת ואחת;
[ג] כי אתא רבין, אמר: הכל מודים בשפחה חרופה, והכל מודים בשפחה חרופה, ומחולקת בשפחה חרופה.

23 כן צריך לומר. עיין אלבק, מבוא לתלמודים, עמ' 183.

24 השווה דברי רבינו חננאל שנביא להלן.

מספר השאלות והתמיהות העולות מקטע סתום זה אינו מאפשר אפילו סקירה חלקית של דרכי הפירוש שבהן ניתן לפרשו. נציע כאן דרך פרשנות אחת, אפשרית, שבאמצעותה נוכל לבחון לפחות חלק משאלות ותמיהות אלו. נתחיל מן הסוף.

מי הם המודים ומי הם החולקים שהזכיר רבין בדבריו הסתומים? מן העובדה שמימרות אלו נקבעו כהמשך לחלקה הראשון של סוגייתנו סביר להניח שדברי רבין אמורים לרמוז, לפחות בחלקם, למחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש ב-[1] לעיל. הנחה זו מתחזקת מדברי אביו ב-[12] (אם הם אכן דברי אביו עצמו),²⁵ הקושרים במפורש בין מימרות אלו לבין מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש הנ"ל. מאידך, בעל סתם התלמוד תלה, לפחות בתחילה, את ההבדל בין דברי עולא לדברי רב דימי במחלוקת בין "מאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה" לבין "מאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחילה". אולם בסיום דברי סתם התלמוד [15] נאמר: "ומחלוקת בשפחה חרופה למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחילה, ובפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש", ומשמע שהמחלוקת היא בין רבי יוחנן לריש לקיש, ורק אלי בא דמאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחילה. אם המחלוקת שהזכיר רבין היא בין רבי יוחנן לריש לקיש, סביר להניח שגם "הכל מודים" הוא רבי יוחנן וריש לקיש. ואף על פי שהשימוש בלשון "הכל מודים" למחלוקת אמוראים נדיר בבבלי מאוד, הוא נפוץ למדי בתלמוד הירושלמי, ואולי נשתמר יסוד לשוני זה בצורתו המקורית בדברי רבין כפי שהגיעו לבבלי מארץ ישראל.

נחזור כעת למימרות עולא ורב דימי. ללא תוספת פירוש של סתם התלמוד נראות המימרות כסותרות זו את זו: "אמר עולא: בעל חמש בעילות בשפחה חרופה – אינו חייב אלא אחת; רב דימי אמר: בעל חמש בעילות בשפחה חרופה – חייב על כל אחת ואחת". כמובן, ייתכן שמימרות סתומות אלו עוסקות באוקימתות שונות. ואכן, מתוך הקושיות, הן של רב המנונא הן של אביו, ניתן לדייק באילו אוקימתות עסקינן. מקושיית רב המנונא משמע שמימרת עולא עוסקת בחמש בעילות בחמישה היעלמים שונים, שהרי רב המנונא אמר: "אלא מעתה בעל וחזר ובעל והפריש קרבן ואמר המתינו לי עד שאבעול – אינו חייב אלא אחת". רב המנונא תיאר מקרה שבו הפריש אדם קרבן בין מעשה למעשה, וראה במקרה זה המשך ישיר ("אלא מעתה") למקרה של עולא, דהיינו שנודע לאדם בין מעשה למעשה, והיינו דברי עולא.

לעומת זאת, מדברי הקושיא ב-[12] משמע שמימרת רב דימי עוסקת בחמש בעילות בהיעלם אחד, שהרי אביו מדמה את מימרת רב דימי למחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, שנחלקו במקרה שבו אכל אדם שני זיתי חלב בהיעלם אחד ונודע לו (או הפריש קרבן) בין ידיעה לידיעה. בהמשך הדיון מציע אביו לרב דימי שניתן לתרץ את קושייתו באמצעות אוקימתא חדשה, "מעשה דלאחר הפרשה", "כדרב המנונא", כלומר שהפריש קרבן בין מעשה למעשה. מכאן חיזוק לטענה שבאוקימתא המקורית לא הפריש קרבן בין מעשה למעשה אלא בין ידיעה לידיעה, כמו במקרה של רבי יוחנן וריש לקיש.

אמנם מעתה נראית הסתירה בין המימרות חזקה מאשר קודם. לפי דברינו אמר עולא: "בעל חמש בעילות בשפחה חרופה [אפילו בחמש העלמות] אינו חייב אלא אחת; ואילו רב דימי אמר: "בעל חמש בעילות בשפחה חרופה [אפילו בהעלם אחת] חייב על כל אחת ואחת". אולם סתירה זו היא רק לפי מאי דסלקא אדעתן קודם קושיית אביו. לפי מסקנת הדברים מתברר שאין כל מחלוקת שהיא בין מימרות עולא ורב דימי, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא. בסוף הודה רב דימי לאביו שהאוקימתא האמיתית של דבריו היא שהמעשים נעשו בהיעלמות שונים, ואפילו הפריש האדם קרבן בין מעשה למעשה, וכרב המנונא. לעומת זאת נראה, שאם נודע לו בין מעשה למעשה, אבל הפריש קרבן על כולם בבת אחת רק בסוף, אזי מודה גם רב דימי שאינו חייב אלא אחד, וכעולא.

25 אני בספק אם הלשון ב-[12] אכן כולל מימרא מקורית של אביו, ואם כן באיזו מידה, שהרי עיקר תוכנה של קושיא זו הוא המלים "חטאת דבעינן ידיעה בתחילה", ובעיקר המימרות של עולא, רב המנונא, רב דימי ורבין לא נזכר לשון זה, אלא בדברי סתם התלמוד בלבד. וצ"ע.

מאן דאמר אשם ודאי בעי/לא בעי ידיעה בתחילה

עד כה לא נכנסנו לפירוש לשונות הסוגיא המזכירים "אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה" ו"אשם ודאי בעי ידיעה בתחילה", משתי סיבות: (א) איננו יודעים בבירור למי הכוונה; (ב) אין זה ברור איזה קשר יש בין מחלוקת זו, אם היא קיימת כלל, לבין ענייני סוגייתנו. רש"י (עא ע"ב ד"ה למ"ד אשם ודאי) פירש שהכוונה היא למחלוקת רבי עקיבא ורבי טרפון במשנה כריתות ה ב-ג, ותוספות השיגו עליו (שם ד"ה מאן דאמר אשם ודאי) שלא נחלקו רבי עקיבא ורבי טרפון בעיקר הדין, ובעצם מודים שניהם ש"אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה". המאירי האריך בבירור שאלה זו וסיכם בסוף דבריו (עמ' 263): "מצאתי שהאומר צריך ידיעה לא נתפרש מי הוא, אלא הכי קאמר: אי איכא מאן דבעי ידיעה וכו' זהו לשונם, ונראים הדברים".

בצפון אפריקה ראו את הדברים בצורה אחרת. הנה דברי רב נסים גאון על סוגייתנו בספר המפתח:

אמר עולא: למאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה. משכחת לה במסכת כריתות בפרק דם שחיטה, אמר ר' טרפון: מה לזה מביא ב' אשמות? אמר לו ר' עקיבא: נראין דבריו במעילה כו', ובגמרא גרסי, אמר רבא: מדברי שניהם נלמוד אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה. ומכלל זו המימרא נלמוד כי מי שחולק על ר"ע ור' טרפון בדבר הזה, סובר שאשם ודאי בעי ידיעה בתחילה, וזה האשם נידון כחטאת; מה חטאת בעיני ידיעה בתחילה, אף אשם ודאי נמי בעי ידיעה בתחילה.

כוונת רב נסים גאון היא לשיטת חכמים שנזכרה במשנה שם:

רבי עקיבא מחייב על ספק מעילה אשם תלוי, וחכמים פוטרין. ומודה ר' עקיבא שאינו מביא את מעילתו עד שיתודע לו, ויביא עמה אשם ודאי.

מן העובדה שרבי עקיבא מודה לחכמים "שאינו מביא את מעילתו עד שיתודע לו" משמע שלשיטת חכמים אינו מביא אפילו אשמו "עד שיתודע לו". וכן פסק הרמב"ם כחכמים אלה בפירוש המשניות שם:

חכמים אומרים: כל שחייבין על שגגתו חטאת הוא שחייבין על לא הודע שלו אשם תלוי, והנהנה מן ההקדש בשגגה, שהוא חייב מעילה, הואיל ואינו חייב אלא אשם ודאי על שגגתו, לא יביא אשם תלוי על לא הודע אם נסתפק אם נהנה או לא נהנה [...]. והלכה כחכמים.

ולענין "ידיעה בתחילה" פסק בהלכות שגגות ט י: "כל המחוייב אשם ודאי צריך שידוע לו חטאו תחילה ואחר כך יקריב אשמו. אבל אם הקריבו קודם שידוע לו ונודע לו אחר שהקריב, אינו עולה לו", ועל פי דברי רב נסים הנ"ל יש לציין את המקור לפסק זה לא רק על פי סוגייתנו בלבד, אלא בעיקר על פי המשנה והתלמוד בכריתות שם.

פירוש רבינו חננאל

ראינו לעיל את הקשיים בקביעת זהותם של האומרים אשם ודאי צריך או אינו צריך ידיעה בתחילה. אולם לאור ניתוח הסוגיא שהוצע לעיל עלינו לשאול גם שאלה חמורה יותר: מהו תפקידן של שתי שיטות אלו במהלך הסוגיא? כדי להמחיש את הקשיים הכרוכים בשאלה זו, נביא את דברי רבינו חננאל, המשתדל להסביר את כל דיני הסוגיא מתוך דיני שפחה חרופה עצמה, ומבלי להזכיר את הסוגיא בכריתות כב ע"ב. הנה דבריו:

אמר עולא: לדברי האומר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה, בעל חמש בעילות בשפחה חרופה – אינו חייב אלא אחת. עיקר זה בברייתא במשנה פרק ד' מחוסרי כפרה אילו מביאין קרבן על עבירות הרבה ועל הזדון כשגגה, וחד מינייהו הבא על שפחה חרופה, ואמרינן עלה: תני תנא קמיה דר' אלעזר, וכפר עליו הכהן באיל האשם, מלמד שמביא קרבן אחד על עבירות

הרבה; באיל האשם ונסלח לו – מלמד שמביא על הזדון כשגגה. ואקשינן, והא עיקר קרבן במזיד כתיב, דכתיב: בקרת תהיה, פי' מלקות, ואין [מלקות] אלא במזיד, ובמקום שהיא חייבת מלקות הוא חייב קרבן. ושנינן: אימא, מלמד שמביא קרבן על השגגה כזדון.

מדברי רבינו ("עיקר זה בברייתא") למדנו שהוא רואה את היסוד שעליו עומדים דברי עולא בסוגיא שהביא מכריתות ט ע"א, והסביר שדברי עולא תלויים בדין אחד המיוחד לשפחה חרופה בלבד: "לעשות שוגג כמזיד". כנראה שהעובדה שחייב הקרבן בשפחה חרופה הוא למזיד ולשוגג כאחד, משנה לגמרי את תפקוד הידיעות וההיעלמות במקרה של הבעל שפחה בשוגג. אולם מכאן ואילך אין דבריו מובנים לי:

והתם פליגי. אית דאמר דכד בעיל שפחה חרופה בשגגה בעי ידיעה בתחילה, כדבעי לענין חטאת דעלמא, וכדמפרשינן: השוכח עיקר שבת – מכלל דהוי ליה ידיעה, ואית מאן דאמר: כיון דמזיד ושוגג כי הדדי מייתי, אף שוגג, שלא היתה לו ידיעה בתחילה, מייתי אשם.

מי הם החולקים בדבר זה בסוגיית כריתות, ומה טיב ההשוואה לשוכח עיקר שבת?²⁶ אולי הכוונה היא לדברי רבי חנינא טירתאה ור' יוחנן שהובאו לעיל, וצריך עיון. מכל מקום, נראה שרבינו חננאל פירש שהאומר אשם ודאי צריך ידיעה בתחילה סבור שדינה המיוחד של שפחה חרופה מצטמצם למזיד, כאשר בשוגג שווה דינו לדין חטאת, והיעלמות מחלקים. מאידך, האומר שאשם ודאי אינו צריך ידיעה בתחילה, סבור שכשם שחייב קרבן אחד על ביאות הרבה במזיד, כן הדבר גם בשוגג, ואין היעלמות מחלקים. אולם עדיין אין ברור לי מדוע נחוץ הבדל זה בין מי שסבור שהיעלמות מחלקים בשפחה חרופה בשוגג לבין מי שסבור שאינם מחלקים כדי להסביר את מימרות עולא ורב דימי. ניחא לפי מה דסלקא אדעתן מעיקרא קודם קושיות רב המנונא ואביי; אבל אחר שנתברר שעולא עוסק בנודע לו בין מעשה למעשה ורב דימי [= כדרב המנונא] עוסק בהפריש קרבן בין מעשה למעשה, ייתכן שאין עוד צורך בהוספות סתם התלמוד כדי להסביר מימרות אלו.